

نظام بانکی کشور در پسا تحریم: چالش ها و فرصت ها

- ✓ با حذف تحریم‌ها، درهای اقتصاد ایران به روی جهان بازتر می‌شود و اقتصاد ایران مسیر هموارتری برای خروج از رکود و دستیابی به نرخ رشد اقتصادی بالا را تجربه خواهد کرد. کاهش ریسک سرمایه‌گذاری و بهبود شرایط کسب و کار موجب خواهد شد که اقتصاد ایران با رشد قابل توجه در میزان تمایل برای سرمایه‌گذاری چه از نوع داخلی و چه از نوع خارجی مواجه شود.
- ✓ یکی از بخش‌هایی که اثرات منفی فراوانی از تحریم اقتصادی پذیرفت، بخش بانکی بود. پس از سال‌ها محدودیت، ایران می‌تواند ارتباطات بانکی خود را با دیگر کشورهای جهان بازیابی کند. به طور قطع رفع تحریم‌های بین‌المللی تأثیرات مثبتی در بازار پولی و شبکه بانکی کشور خواهد گذاشت. این فرصت فراهم می‌شود که بانک‌های کشور مبادلات مالی بین‌المللی در سطح قبل از تحریم و حتی فراتر از آن را داشته باشند.
- ✓ طی سال‌های 1392 و 1393، سهم "خدمات موسسات پولی و مالی" از تولید ناخالص داخلی کشور به ترتیب 4 درصد و 3,6 درصد بوده است. همچنین در نظام بانکی ایران، مانده سپرده پس از کسر ذخیره قانونی به تولید ناخالص داخلی طی سال‌های 1392 و 1393 به ترتیب 65 درصد و 67 درصد بوده است. مانده تسهیلات به تولید ناخالص داخلی نیز طی سال‌های 1392 و 1393 به ترتیب 61 درصد و 62 درصد بوده است.
- ✓ در حال حاضر می‌توان لیست بلند بالایی از مشکلات فعلی نظام بانکی کشور ارائه کرد. بخشی از مشکلات بانکی عبارت است از:
 - نظام بانکی کشور تجربه زیادی در حوزه ابزارهای جدید پولی و مالی ندارد.
 - نظام بانکی کشور تا قبل از تحریم نیز در عرصه بین‌المللی حضور پررنگی نداشته است.
 - نسبت مطالبات غیر جاری در نظام بانکی ایران بالا است.
 - نظام بانکی بدهی زیادی به بانک مرکزی دارد.
 - دخالت‌های دستوری از سوی دولت در این بازار انجام می‌شود.
 - ابزارهای تامین مالی متنوعی در اقتصاد ایران تعریف نشده است.
- ✓ سوال اساسی آن است که با رفع تحریم‌ها آینده نظام بانکی کشور چه خواهد بود؟ آیا امکان استفاده حداکثری از فرصت ایجاد شده وجود دارد؟ به نظر می‌رسد به دلیل آسیب‌های جدی که نظام بانکی از سوی تحریم پذیرفته است و همچنین به دلیل عدم ارتباط بانک‌های داخلی با نظام بانکی جهانی و همچنین نارسایی‌های سیاست‌گذاری انباشت شده طی سال‌های طولانی، بانک‌های ایرانی شرایط مناسبی برای بهره‌برداری و شکوفایی حداکثری ندارند. اما این بدان معنی نیست که امکان رشد و توسعه در این بخش با رفع تحریم وجود ندارد.
- ✓ برای روشن شدن بحث باید اول به این موضوع پرداخت شود که چه محدودیت‌هایی از سوی تحریم بر نظام بانکی کشور اعمال شد و نتیجه آن چه بود؟ پاسخ به این پرسش از آن جهت اهمیت دارد که در فضای پسا تحریم می‌توان انتظار داشت این محدودیت‌های هزینه‌بر وجود نخواهند داشت.
- ✓ تحریم اقتصادی از دو مسیر بانک‌های ایرانی را در تنگنا قرار داد. بخشی از تحریم به صورت مستقیم نظام بانکی را هدف قرار داد و بانک‌های ایرانی را از کار کردن با شرکای خارجی و امکان ادامه فعالیت در عرصه بین‌المللی محروم کرد و در نتیجه سودآوری بانک‌ها به شدت کاهش یافت. اثر غیر مستقیم تحریم اقتصادی آن بود که هزینه مبادله در

معاونت بررسی های اقتصادی

اقتصاد افزایش یافت و بنگاه‌های اقتصادی با مشکلات جدی مواجه شدند. نتیجه آن که نیاز به نقدینه خواهی آن‌ها افزایش یافت و در کنار آن بنگاه‌ها در بازپرداخت بدهی خود به نظام بانکی دچار مشکل شدند. نتیجه این امر نیز منجر به کاهش سودآوری بانک‌ها و افزایش مطالبات غیرجاری آن‌ها بود.

✓ می‌توان انتظار داشت که با رفع تحریم، آن دسته از مشکلاتی که به دلیل تحریم اقتصادی چه به صورت مستقیم و چه به صورت غیرمستقیم بر نظام بانکی تحمیل شده است، دیگر در نظام بانکی کشور وجود نداشته باشند و یا از عمق و وسعت آن کاسته شود و از این مسیر برخی از نارسایی‌های نظام بانکی کشور بهبود یابد:

○ با کاهش هزینه مبادله در اقتصاد، نیاز نقدینه خواهی بنگاه‌ها و تقاضا برای تسهیلات از این محل کاهش می‌یابد و از شدت تنگنای اعتباری موجود کاسته می‌شود.

○ به دلیل کاهش ریسک سرمایه‌گذاری در کشور منابعی از داخل و خارج کشور وارد اقتصاد ایران خواهد شد که بخشی از آن به طور طبیعی نزد بانک‌ها سپرده‌گذاری می‌شوند و از این سمت جریان منابع سیستم بانکی تقویت خواهد شد و شدت تنگنای اعتباری موجود را کاهش می‌دهد.

○ به دلیل امکان حضور بانک‌های کشور در عرصه بین‌المللی، سودآوری آن‌ها از این محل افزایش خواهد یافت.

○ به دلیل کاهش ریسک سرمایه‌گذاری در کشور و رونق فعالیت‌های اقتصادی می‌توان انتظار داشت که مساله بدهی بخش غیردولتی به سیستم بانکی کاهش یافته و نسبت مطالبات غیرجاری در نظام بانکی به صورت قابل توجه کاهش یابد و به استانداردهای جهانی نزدیک شود.

○ به دلیل باز شدن فضای اقتصادی کشور، بخشی از سرمایه‌گذاری خارجی کشور می‌تواند در حوزه بانک‌داری کشور باشد. ورود بانک‌های خارجی به اقتصاد ایران می‌تواند منجر به گسترش فضای رقابتی در بازار پولی کشور و ورود ابزارها و تکنولوژی‌های جدید در این حوزه شود. این بانک‌ها به دلیل روابط بین‌المللی قوی خود می‌توانند جریان جذب منابع بیش‌تر از سوی سرمایه‌گذاران خارجی را شدت بخشیده و بر عمق و وسعت این بازار بیفزایند.

✓ اما با رفع تحریم‌ها برخی از موارد به صورت خودکار رفع نخواهند شد و کماکان وجود خواهند داشت. برای اصلاح این دسته از مشکلات باید سیاست‌گذاران اقتصادی کشور دست به اصلاحات جدی بزنند. این موارد عبارت است از:

○ کماکان ابزار دخالت دولت در نظام بانکی کشور و سلطه بخش مالی بر پولی وجود خواهد داشت که می‌تواند موجب اختلال و برهم خوردن توازن منابع و مصارف در بازار پول شود. مشکلاتی نظیر چگونگی تعیین نرخ سود، تسهیلات تکلیفی، موضوعات مرتبط با بانک‌داری اسلامی و غیره مواردی هستند که مستقل از وجود و یا عدم وجود تحریم در اقتصاد ایران سابقه بحث طولانی دارند.

○ نواقص قانونی و سیاست‌گذاری احتمالی در کلیه بخش‌های اقتصادی نظیر بازار کار و غیره وجود خواهد داشت که می‌تواند اثربخشی سرمایه‌گذاری داخلی و همچنین جذابیت برای ورود منابع از سوی سرمایه‌گذار خارجی را کاهش دهد که اثر غیر مستقیم آن در رونق فعالیت بانک‌ها خواهد بود.

○ وضعیت ترازنامه‌ای و حسابرسی صورت‌های مالی بانک‌ها در شرایط مطلوبی قرار ندارد و در کنار آن بانک‌های داخلی از استانداردهای ارائه شده از سوی کمیته بازل دور می‌باشند. این امر سبب خواهد شد که شرکای خارجی برای همکاری مشترک با بانک‌های داخلی دچار تردید شوند.

معاونت بررسی های اقتصادی

- در ساختار فعلی نظام بانکی کشور اثری از موسسات رتبه‌بندی وجود ندارد. با توجه به گسترش روزافزون خدمات مالی در سراسر دنیا، همواره یکی از دغدغه های سرمایه‌گذاران عدم آشنایی افراد و گروه‌هایی است که گاه حتی در دو نقطه مختلف جهان قصد همکاری با یکدیگر را دارند. به همین دلیل در اکثر کشورهای جهان، موسسات رتبه‌بندی، فعالیت‌هایی را در زمینه اعتباردهی به اشخاص یا گروه‌های خاص انجام می‌دهند که با توجه به آن ها سرمایه‌گذاران بتوانند تصمیم صحیحی را اتخاذ کنند. در واقع افزایش تقاضای اعتبار، رقابت و ایجاد بخش-های نوین در اقتصاد، فرصت‌های جدیدی را برای موسسات رتبه‌بندی به وجود آورده است که با به کارگیری ابزارها و روش‌های جدید، خدمات مناسبی را ارائه دهند.
- مقام ناظر از توان کافی برای نظارت بر بازار پول برخوردار نمی‌باشد. این امر سبب خواهد شد که وضعیت تزارنامه‌ایی بانک‌ها و همچنین خطر بالا بودن میزان ریسک دارایی بانک‌ها به صورت جدی وجود داشته باشد. این امکان وجود دارد که بانک‌ها مجدداً از مسیر واسطه‌گری مالی خود منحرف شده و وارد فضای بنگاهداری و خرید و فروش در بازارهای دارایی شوند
- ابزارهای تامین مالی در اقتصاد ایران متنوع نمی‌باشند و بازار سرمایه حجم کوچکی دارد. واضح است که با رونق کسب و کارها در فضای پساتحریم، نقدینه‌خواهی بنگاه‌های اقتصادی افزایش خواهد یافت و به دلیل نبود بازارهای تامین مالی متنوع مجدداً سیل تقاضاها به سمت بانک‌ها روانه خواهد شد. این امر می‌تواند منجر به شدت یافتن مساله تنگنای اعتباری شود.
- ✓ مشکلات اشاره شده در مواد فوق غیر قابل حل نیست و برای حل آن‌ها باید اصلاحات اقتصادی انجام داد. با روی کار آمدن دولت یازدهم، به موازات تلاش برای رفع مناقشه هسته‌ایی کشور و رفع تحریم‌ها، در حوزه اقتصادی نیز قدم‌های اصلاحی برداشته شد که موارد مرتبط با موضوع بانکی عبارت است از:
 - **توقف سیاست سرکوب مالی و کاهش سلطه مالی.** با روی کار آمدن دولت یازدهم مساله انضباط پولی و مالی مورد توجه جدی قرار گرفت و با توقف فشار هزینه‌ایی دولت بر روی پایه پولی بانک مرکزی، سیاست-های ثبات اقتصاد کلان و کنترل تورم و خروج از رکود پیگیری شد. البته باید توجه داشت که این بخش به دلیل ماهیت نفتی بودن اقتصاد ایران، زمان بیش تری برای رفع نواقص موجود نیاز خواهد داشت و برنامه ششم توسعه محل مناسبی برای این تغییرات اساسی خواهد بود.
 - **تلاش برای گسترش ابزارهای تامین مالی.** این نقیضه نیز در بسته خروج از رکود دولت یازدهم دیده شد. هدف‌گذاری دولت در این بسته اصلاح نظام بانکی و توسعه بازار سرمایه بود. یکی از مصادیق توسعه در بازار سرمایه، تلاش برای ایجاد بازار بدهی در مواد 1 و 2 قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور به جهت کاهش فشار بدهی دولت بر سیستم بانکی بود. اثر جانبی این بازار، مکانیزم تعیین نرخ سود بدون ریسک در اقتصاد ایران را فراهم خواهد کرد و می‌تواند به موضوع تاریخی و چالشی تعیین نرخ سود بانکی پایان دهد. تلاش‌هایی نیز در جهت افزایش ابزارهای اسلامی در بازار سرمایه در حال انجام می‌باشد که با رونق یافتن فعالیت‌های اقتصادی و افزایش تمایل افراد برای وارد کردن منابع خود به این بازار، می‌توان انتظار داشت که با معرفی ابزارهای جدیدتر و متنوع‌تر از سوی مقام ناظر بازار سرمایه، بتوان این نقیضه را رفع کرد و از فشار موجود بر سیستم بانکی کاست.

معاونت بررسی های اقتصادی

- **رفع نواقص در حوزه قانون گذاری و بروکراسی اداری.** به دلیل وجود حجم زیادی از قوانین و آیین نامه های محل کسب و کار، در بسته خروج از رکود و به صورت مدون تر در ماده 57 قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور از سوی دولت یازدهم این موضوعات دیده شد و برای اصلاح آن قدم های اجرایی و قانونی خوبی برداشته شد. همچنین جهت روان سازی فضای کسب و کار در مواد 38، 40 و 41 این قانون به ترتیب موضوعاتی نظیر گمرک، بیمه، بازار کار دیده شده است. اما می توان انتظار داشت که راه درازی برای شناسایی همه موارد بر هم زنده فضای کسب و کار و همچنین ارائه پیشنهادات اصلاحی وجود خواهد داشت و با جدیت این مسیر باید ادامه پیدا کند.
- **کیفیت مقام ناظر بازار پول.** به دلیل برخی ضعف های قانونی، در بازار پول کشور تعدادی موسسه بدون مجوز بانک مرکزی در حال فعالیت می باشند. در بسته خروج از رکود انضباط بخشی به بازار پولی و قراردادن مؤسسات اعتباری فاقد مجوز در چارچوب مقررات و ضوابط بانک مرکزی از جمله یکی از اهداف مورد نظر دولت یازدهم قرار گرفت. در این مدت بانک مرکزی تلاش زیادی برای گسترش پوشش نظارتی خود انجام داد و این مسیر در حال تکمیل است و اجماع حاکمیتی برای حل این مشکل در سطح مدیران ارشد کشور ایجاد شده است. اما در حوزه ابزارهای بازار پول، بانک مرکزی کماکان از ابزارهای متنوعی بهره نمی برد و امید است با تقویت بازار بدهی، امکان انجام عملیات بازار باز به عنوان یک ابزار مهم در جهت دهی به نرخ سود، برای این بانک فراهم شود. همچنین در بسته خروج از رکود دولت، گسترش عمق و سطح بازار بین بانکی به عنوان ابزار دیگری که در اختیار بانک مرکزی قرار دارد، نیز از جمله اهداف قرار گرفت که این امر سبب خواهد شد که فشار بانکها برای دریافت منابع از بانک مرکزی کاهش یابد.
- **وضعیت ترازنامه بانکها:** در حال حاضر بانکهای کشور از استانداردهای حسابداری و نسبت های مورد نظر کمیته بازل در شرایط مناسبی قرار ندارند. تلاش ها از سوی بانک مرکزی برای اصلاح وضعیت دارایی های بانک ها در قالب قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور انجام شده است. بر اساس ماده 16 این قانون افزایش سرمایه بانکهای دولتی به منظور بهبود نسبت کفایت سرمایه دیده شده است و بر اساس ماده 16 و 17 این قانون، بانک ها موظف به کاهش دارایی های مازاد بر استانداردهای نظارتی مقرر خود شده اند و پیش بینی شده است که طی سه سال آینده بخش زیادی از مساله ورود بانکها به مساله بنگاهداری حل شود. البته باید توجه داشت که بخشی از مشکلات فعلی تراز با ورود آنها به عرصه بین المللی و دریافت مشاوره از موسسات فعال در این حوزهها قابل رفع و اصلاح در بازه زمانی کوتاه خواهد بود. نظیر چنین مشاورههایی در خصوص ایجاد و گسترش موسسات رتبه بندی نیز قابلیت اجرا دارد. البته باید توجه داشت که بخشی از مشکلات فعلی نیز به زمان بیش تری خواهد داشت و در یک افق چند ساله قابل حل است. به نظر می رسد گسترش روابط تجاری و و غیرتجاری کشور در بازاهای بین المللی قدمی بزرگ برای شروع جریان اصلاحی در نظام بانکی خواهد بود.
- **قوانین مرتبط با سرمایه گذاری خارجی.** با رفع تحریمها، به دلیلی جذابیت های موجود در بازار ایران، تمایل سرمایه گذاران خارجی برای ورود به ایران افزایش خواهد یافت. ایران به جهت جذب سرمایه گذاری خارجی قانونی تحت عنوان "قانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری خارجی" به همراه آیین نامه های اجرایی آن تدوین کرده است که از جهت محتوا دارای شرایط مناسبی برای ارائه به شرکای خارجی است. همچنین در

معاونت بررسی های اقتصادی

ماده 31 قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور نیز پیش‌بینی‌های خوبی به جهت تشویق سرمایه‌گذاری خارجی دیده شده است. باید توجه داشت که در صورت نواقص احتمالی قانون مرتبط با سرمایه‌گذاری خارجی، امکان طی کردن مسیر ارائه اصلاحیه وجود خواهد داشت. همچنین سرمایه‌گذاری خارجی برای فعالیت می‌تواند بر روی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی متمرکز شود که دارای محدودیت‌های قانونی و سیاست گذاری کم‌تری نسبت به دیگر مناطق کشور بوده و از پتانسیل خوبی برای رشد و سودآوری برخوردار است. ویژگی این مناطق آن است که حتی در صورت وجود نواقص قانونی، ارائه و اجرای اقدامات اصلاحی در آنها در مقایسه با دیگر مناطق بسیار سریع‌تر و راحت‌تر خواهد بود.

علیرضا صابونی‌ها

تیر ماه 1394